

Djurvårdarens djuröga:

Djurparksdjurs autenticitet och välbefinnande i fångenskap

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Frida Karlsson

Vårterminen 2022

Institutionen för globala studier, Göteborgs universitet

Kandidatuppsats Antropologprogrammet

Handledare: Annelie Sjölander Lindqvist

Examinator: Johan Wedel

Omfång: 15 hp

Ordantal: 11 998 ord

Abstract

Djurparken som fenomen har på senare tid blivit föremål för debatt i frågor om djurvälstånd, och har därmed i takt med dess framväxt ifrågasätts gällande djurens livsvillkor. Studien undersöker därför djurvårdarens perspektiv och dess relation till djurparksdjuren. Även deras uppfattningar kring de icke-mänskligt levande, framförallt avseende djurens välbefinnande och möjligheter att leva sitt autentiska liv i fångenskap. Det analytiska ramverket omfattas av posthumanistiska perspektiv kring 'human-animal relations', teorier och beskrivningar av djurkategorierna tam, domesticerad och vild, samt idéer om djurparksmiljön, eller 'zoo architecture', och hur denna kan tolkas och förstås. Studiens metodik utgörs av etnografiska kvalitativa metoder, där datainsamlingsmetod består av deltagande observation i djurparker och intervjuer med djurvårdare. I undersökningen har djurparksdjuret visat sig konstruerats som en ny djurform som befinner sig någonstans mellan det tama, det vilda och det konstgjorda på grund av den avsiktliga, såväl som oavsiktliga, socialiseringen i fångenskap. Djurvårdaren synliggörs här som en viktig aktör för djurets välbefinnande och autenticitet.

Nyckelord: Human-animal relations, Tam, Vild, Artbevarande, Djurvårdare, Djurparksdjur

Innehållsförteckning

Förord	4
1. Introduktion	5
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar	7
2. Bakgrund	7
2.1 Djurparker och djurhållning	7
2.2 Tidigare forskning	8
3. Analytiskt ramverk	9
3.1 Human-animal relations	10
3.1.1 Agens	11
3.2 Djurs egenskaper och tillskrivelser	11
3.2.1 Tamhet och domesticering	12
3.2.2 Vildhet	13
3.2.3 Antropomorfism	13
3.3 Djurparksmiljön	14
4. Metod och genomförande	15
4.1 Etiska överväganden	16
4.2 Deltagande observation	17
4.3 Intervjuer	19
5. Resultat och analys	20
5.1 Djurparkens etnografi	20
5.2 Tamhet och vildhet	22
5.3 Förmänskligandet av det icke-mänskliga	25
5.4 Djurparkers existensberättigande	27
5.5 Djurets agens och människans dominans	29
5.6 Djurparkens utformning och miljö	31
6. Slutsatser och avslutande diskussion	34
Referenslista	38

Tabeller och Foton

Tabell 1: Antal fältbesök, respektive varaktighet i varje djurpark	17
Tabell 2: Antal intervjuer med deltagare från varje djurpark, respektive intervjuformat	19
Foto 1: Renar som äter mossa och lav	21
Foto 2: En get intresserad av djurparksbesökare	24
Foto 3: Akvarium	31
Foto 4: Orm i terrarium	31
Foto 5: En leopard i sin koja	33

Appendix

Appendix A - Deltagare Pseudonymer Tabell	42
---	----

Förord

Jag vill här passa på att rikta ett stort tack till de människor som bidragit till studiens genomförande och färdigställande. Inledningsvis vill jag tacka de djurparker som försett studien med deltagare. Jag vill också uppriktigt tacka dessa deltagare som medverkat, och som generöst bidragit med sin tid och transparens i samtal och intervjuer. Er medverkan har varit väsentlig för studiens perspektiv.

Ett avslutande stort tack vill jag rikta till min handledare Annelie Sjölander Lindqvist som avlagt tid för att vägleda mig under arbetet. Du har varit ett värdefullt stöd under fältarbetet och i skrivandeprocessen, utan din delaktighet och otroliga engagemang hade slutförandet av studien inte varit möjligt.

1. Introduktion

Djurparken är ett kulturellt fenomen med syfte att underhålla och utbilda sina besökare, men dess roll har blivit alltmer ifrågasatt. Idag är djurparken föremål för debatt i frågor om de inhägnade djurens livsvillkor och välfärd. Djurparksdjurens hälsa, fysiologi, beteende och miljö har tillsammans med djurparksdjurens individuella upplevelser av sin tillvaro i djurparken blivit alltmer framträdande faktorer i debatten (Ivarsson, 2019; Renner, 2022). Vissa menar att djurparkslivet berövar djuren deras frihet liksom att det hotar dess psykiska hälsa (Frost, 2010; In Defense of Animals, 2021), andra anser att djurparker, skötta bra, är viktiga aktörer när det gäller bevarande av utrotningshotade arter (Frost, 2010; Kleiman et al., 2019). Att frågor kring djurparksdjurens välfärd är viktiga att uppmärksamma visar Djurrättsalliansen (2021) i en granskning av Sveriges tio största djurparker. De åskådliggör här en djurvårdare som tidigare arbetat på en av dessa djurparker. Hon vittnar om stressade djur, en tystnadskultur bland djurvårdare och oetiska avlivningsmetoder i djurparken, vilket är ett exempel på att frågan om djurparker är omstridd.

Denna studie tar avstamp i hur djurvårdare som möter både djur och människor i sin vardag på några svenska djurparker förhåller sig till både det icke-mänskliga och djurparkens syfte, samt hur de ser på djurparksdjurs livsvillkor och välbefinnande. Djurparkens djurvårdare är en viktig länk mellan de inhägnade djuren och det mänskliga samhället. Att vara djurvårdare i denna verksamhet handlar om att möta både djur och människor. De utgör därmed en ryggrad i djurparkens arbete med artbevarande, djurens välfärd och besökares upplevelser. De är också en viktig aktör för att djuren ska vårdas på bästa sätt och för att deras individuella behov ska mötas då de samverkar mest intimt med dessa. Därmed är detta perspektiv centralt i undersökningen av djurets autenticitet och välbefinnande på djurparker. Här kan antropologin med sitt fokus på människans påverkan på sin omgivning bidra till en fördjupad förståelse kring exploaterade djurarter, bland annat genom att belysa människans självutnämnda dominans.

Livsförhållanden och välbefinnandet av djuren är i dessa avseenden beroende av dessa aktörers betraktelsesätt av det icke-mänskliga. Där fostran och skötsel också är avgörande för djurets tillvaro, det vill säga dess fysiska- och psykiska hälsa. Djurens livsvillkor dikteras därmed av utomstående faktorer och aktörer. Individerna i fångenskap tvingas ta ansvar för en hotad art med eller utan medgivande, men vad får de själva bestämma? Djurvårdaren kan

här ses fungera som en översättare mellan djurpark och allmänheten, såväl som mellan djurparksdjur och människa.

1.1 Problemformulering

Djurparker befinner sig idag i en motsättning, samtidigt som de fortsatt är en arena för besökarens upplevelser och intressen, samt fortsätter reproducera djurs fångenskap, strävar djurparkerna efter att definiera sig som viktiga när det gäller artbevarande. Medan argumenten för djurparkernas berättigande tidigare handlade om att beskåda inhägnade ovanliga, eller 'exotiska' djur, arbetar djurparker nu för att ändra denna bild av djurparker genom att framhålla att dessa behövs för att skydda utrotningshotade arter (Braverman, 2011; Mullan & Marvin, 1999). Många samtida djurparker framhåller att deras existens är nödvändig i arbetet med artbevarande, detta framstår som ett slags existensberättigande för att hålla djur inhägnade (Mullan & Marvin, 1999). Konsekvensen av djurparkers fortsatta exploatering av djur blir då att djuret stängs in för att bevara dess rättigheter (Knight, 2005). I stora delar av världen finns däremot en stark kritik mot djurparker ur etiska hänseenden och djurhållningsperspektiv, då somliga anser att djur som individer bör existera i sin naturliga miljö för att leva fullvärdiga liv (Treehugger, 2021; Mullan & Marvin, 1999). Samantha Hurn (2012) menar att omförhandlingen av icke-mänskligt liv, och människors såväl som antropologins nya förhållningssätt till det som på engelska beskrivs som 'other-than-human', är en konsekvens av människans överexploatering av omvärlden.

Mot denna bakgrund är det intressant att undersöka hur de som arbetar inom sådana verksamheter själva ser på djurens utrymme till välbefinnande och att leva liv som deras autentiska själva. Hur personer som arbetar med djurparksdjur uppfattar sin relation till dem och deras varande blir då avgörande för dess tillvaro, liksom dess föreställningar kring djur som beskrivs som tama, vilda och domesticerade. Mitt intresse ligger i att undersöka hur de som inom djurparkerna har den fysiska kontakten med djuren förstår denna relation mellan människa och djur.

1.2 Syfte

Mot bakgrund av ökade insikter om djurs rättigheter, och kritik av att hålla djur instängda, avser studien att undersöka hur djurvårdare som arbetar inom sådana verksamheter själva ser på djurens utrymme till välbefinnande och möjligheter att leva liv som deras autentiska

själva. Syftet är därtill att ta reda hur djurvårdaren upplever djurens tillvaro och sin relation till dem, samt uppfattningar från dessa aktörer om djurparksdjuret i aspekter som berör djurvälstånd.

1.3 Frågeställningar

- Hur definierar och uppfattar djurvårdare djurens välbefinnande i djurparker?
- Hur uppfattar djurvårdare djurparksdjurens möjligheter att leva autentiska liv?
- Finns det skillnader i uppfattningar kring djurparksdjurens autenticitet beroende på djurart?

2. Bakgrund

Följande presenteras den förkunskap som är nödvändig för att förstå studien i dess rätta kontext. Här redovisas både regler och lagar när det kommer till djurhållning, medlemsorganisationer och djurparkerens popularitet.

2.1 Djurparker och djurhållning

I Sverige finns en djurskyddslagstiftning som syftar till att säkerställa god djurvälstånd, denna avser förebygga att djur får illa (Jordbruksverket, 2022c; SFS 2018:1192). Lagstiftningen framhåller att ansvaret ligger hos den som håller, sköter eller hanterar djuret att detta mår bra både fysiskt och psykiskt. Det finns detaljerade regelverk kring hur olika djur ska skötas och vilka krav som finns på deras miljö för att dessa ska uppfylla djurets behov. Djurmiljön ska vara utformad på ett sätt som främjar välfärden, djuren ska bland annat ha möjlighet att bete sig naturligt, detta är något som läggs stor vikt vid i Sverige. Detta implicerar inte att djuren ska kunna utföra alla beteenden som de gör ute i naturen, däremot ska de kunna utföra sådana beteenden som är viktiga för deras välbefinnande och som de är starkt motiverade för.

När det gäller reglerna om tillstånd, och hur djuren ska skötas, räknas alla verksamheter som visar djur för allmänheten minst sju dagar per år som djurpark (Jordbruksverket, 2022b). Sverige har över 20 djurparker runtom i landet. Djurparker inkluderade i studien är anslutna till antingen European Association of Zoos and Aquaria (EAZA, 2022) eller Svenska Djurparksföreningen (SDF, u.å.), eller båda organisationer. Dessa inkluderar djurparker, tropikhus, akvarier och liknande organisationer som ryms inom myndighetsbegreppet

‘djurparker’. Genom medlemskap ställs krav på verksamheten, djurparkernas uppgifter är därmed bevarande, forskning samt utbildning och folkbildning. EAZA (2022) har även uppdrag att underlätta samarbetet inom den europeiska djurparks- och akvariegemenskapen mot dessa mål, och samarbetar med lagstiftare för att se till att alla djurparker och akvarier uppfyller sina lagliga skyldigheter, samt att djurparker strävar efter högre standarder. Åtta miljoner människor besöker varje år någon av de 21 djurparker som är medlemmar i SDF (u.å.), detta inkluderar främst djurparker i Sverige, men även Norge och Finland.

2.2 Tidigare forskning

Antropologi fokuserar traditionellt på studier av människan och det sociala livet, men disciplinen har även länge studerat människors relationer till djur och natur, och annat icke-mänskligt liv. Detta har blivit ett allt mer snabbt växande fält för forskning (Archer, 2016), kanske för att djur och deras rättigheter på många platser fått allt större värde för oss idag. Dessa studier tillhör ‘multispecies’-etnografin som lägger en ny betoning på subjektiviteten och handlingskraften hos organismer vars liv har relationer till mänskligt liv (Gibson & Venkateswar, 2015; Kirksey & Helmreich, 2010). I takt med ny kunskap om djurhållning och djurvälstånd utmanas föreställningarna om relationen mellan djur och människa. Hur människor förhåller sig till djur och det icke-mänskliga är dock kulturellt grundat och skiljer sig därför i olika delar av världen (Hurn, 2012). Den nya mentaliteten som kan identifieras i flera samhällen, Sverige däribland, kring djurparker kan därmed ses som representativt för den samhällsliga diskursen (Mullan & Marvin, 1999).

Människans agerande har medfört konsekvenser med beaktning på vår omgivning, det vill säga exploateringen av icke-mänskligt liv som resulterat i utarmning av biologisk mångfald (IPBES & IPCC, 2021; Jordbruksverket, 2022a; Naturskyddsföreningen 2021; NWF, 2022). Denna påverkan på naturen har gett upphov till den nya föreslagna tidsepoken Antropocen (Gibson & Venkateswaran, 2015). Människans insikter om dess avtryck på sin omgivning har till följd resulterat i ett posthumanistiskt förhållningssätt i studier av vår omgivning (Kohn, 2013).

Etnografisk uppmärksamhet på det ‘other-than-human’ är inte något nytt, men dess uttryckssätt har förändrats, mänsklig exceptionalism är inte längre lika framträdande. Marianne E. Lien och Gisli Pálsson framhåller att antropologi konventionellt har anslutit sig

till tesen om mänsklig unikheter, med fokus på verktygsanvändning, språk och kognition, och där bara människor antogs skapa och inneha 'kultur' (Coy, 1988; Lien & Pålsson, 2019; Mullin, 2002). Mot bakgrund av Darwins evolutionära biologi var det en del av det tidiga antropologiska 'raison-d'être' att skilja människor från apor (Lien & Pålsson, 2019). De påstår att det därför inte är förvånande att socialitet utforskades som ett attribut för mänskliga kulturer, och att socialitet bland icke-mänskliga djur försvann ur sikte. De säger dock att ett mer nyanserat förhållningssätt till icke-mänsklig socialitet började dyka upp i slutet av 1900-talet.

Även antropologers inställning till djur har förändrats de senaste åren, där grundläggande antaganden om djur och relationer mellan människor och djur har omprövats (Mullin, 2002). Antropologin har antagit ett mer människodecentrerat perspektiv i djurstudier, och fokuserar idag snarare på människans relation till djuret, i kontrast till tidigare attityder då människans användning av det icke-mänskliga var i centrum (Mullin, 2002; White & Candea, 2018). På senare tid har antropologer försökt att inkludera djurs deltagande i mänskligt socialt liv.

Domesticering har varit ett angeläget forskningsfält inom antropologin under lång tid (Cassidy & Mullin, 2020). Men etik kring djurhållning och kritik mot djurparker har inte förens senare intagit den antropologiska scenen. Dessa perspektiv kan ses befintligt inom ramarna för 'postdomesticity', som enligt Richard W. Bulliet (2005) är den nutida period i historien som visar på uppdelningen mellan människa och djur. Trender inom 'postdomesticity' ökar i många samhällen, vilka grundar sig i känslor av skuld över vanligen förekommande jordbruksmetoder (Bulliet, 2006; Hurn, 2012; Mullan & Marvin, 1999). Detta samtida posthumanistiska perspektiv återfinns även i diskussioner av den ojämlika relationen mellan djurvårdare och djur (Haraway, 2013; Knight, 2005).

3. Analytiskt ramverk

Det analytiska ramverket syftar till att understödja tolkning och analys av det etnografiska materialet. Avsnittet diskuterar föreställningar kring 'human-animal relations', idéer kring agens, hur djurkategorier kan tolkas och förstås, samt betydelsen av djurparksmiljön och livsmiljöer och vad de kan synliggöra.

3.1 Human-animal relations

Trots att människan också är ett djur antyder definitioner av djur att människor är upphöjda bortom sina animaliska ursprung på grund av sina andliga och kognitiva förmågor (Coy, 1988; Hurn, 2012). Det finns även föreställningar kring att bara människan skulle ha kultur (Ingold, 1988; Lien & Pálsson, 2019). Det finns dessutom forskning som tyder på att vi tenderar att i högre grad respektera djur som har liknande drag som oss själva, det vill säga 'mänskliga' drag, såsom förmågan att skapa komplexa sociala grupper eller ett eget språk (Hurn, 2012). Det är egenskaper som ses som mer intelligenta, detta gör att vi människor känner mer samhörighet med särskilda djurarter (Hurn, 2012).

Ett annat förhållningssätt är att vi människor snarare värderar djurarter utifrån deras symboliska värde (Knight, 2005). Bob Mullan och Garry Marvin (1999) pekar på att detta är något som synliggörs i artbevarande såväl som i vår, eller samhällets, önskan om bevarande och viljan att bevara. Vilka arter vi bevarar, och varför, är i hög grad baserat på kulturella föreställningar (Mullan & Marvin, 1999). De skriver också att en fråga vi skulle kunna ställa oss är om det är viktigt att bevara arter och varför det är så, och att bevarandeideal synliggörs i att vissa arter utplånas av människor medan andra bevaras. Vilka djur som har rättigheter och vilka djur som framkallar sympatiska känslomässiga reaktioner hos människor är således kulturellt betingat.

Tim Ingold (1988) påstår att alla mänskliga samhällen på något vis samexisterar med populationer av djur, av en eller flera arter. Även Donna Haraway (2013) diskuterar antropologiska föreställningar kring denna relation, särskilt domesticerade djur och hur människan påverkar andra icke-mänskliga arter. Hon framhåller att relationen som är beroende av användningen för varandra nästan aldrig är symmetrisk, alltså jämlik eller beräkningsbar. John Knight (2005) påstår att 'human-animal intimacies' bör förstås som en tvåvägsrelation, vilket innebär en viss grad av affektiv ömsesidighet, även om denna är ojämlik och asymmetrisk. Hierarki och dominans är därmed något som återfinns i nästan alla relationer mellan människa och djur. Relationen mellan människa och husdjur kan dock ses som en symbios, till skillnad från relationer mellan människa domesticerade djur vars enda syfte är att till exempel ge föda åt sin ägare (Hurn, 2012). I studien av djurparken går den

asymmetriska relationen mellan människa och inhägnat djur att applicera i människans användande av djuren som 'attraktioner' (Braverman, 2011).

3.1.1 Agens

Människans självutnämnda dominans över andra livsformer synliggörs särskilt i användningen av begreppet Antropocen (Gibson & Venkateswaran, 2015). Det västerländska förhållningssättet innebär dikotomier, såsom natur/kultur, människa/djur, dessa som separerar och kopplar bort oss från vår omgivning. Detta ligger till grund för ett skifte, 'the ontological turn', som indikerar ett fokus på icke-mänsklig subjektivitet och agens, och ett engagemang med det som är 'other-than-human' (Gibson & Venkateswaran, 2015), vilket grundas i hur hur olika arter är sammanvävda ('entanglement of species'). Haraway (2013) beskriver det som att vi är 'cohabiters' med andra arter och organismer och framhåller att ingen art agerar ensam, inte ens vår egen arroganta art som agerar efter ett vad som framhålls ett modernt västerländskt förhållningssätt. Haraway (2015) menar således att människans förhållningssätt till naturen är sammanlänkat med vår kultur.

Precis som i de flesta samhällen där människan erhåller makt och dominans över icke-mänskligt levande är detta också något som återspeglas i djurparken (Braverman, 2011). Relationen mellan djurparkspersonalen och djuret kan här ses representativ för den samhälleliga diskursen (Haraway, 2013; Ingold, 1988). Olle Torpman (2017) säger dock att människan skiljer sig från omgivningen sett till att vi har ett förnuft och en förmåga att förstå olika moraliska dilemman, därav har vi också ett större moraliskt ansvar. Detta kan bland annat ses i den nya attityd som växt fram där djurparker skiftat fokus i dess existenssyfte, så väl som i kritiken mot djurparker som fenomen.

3.2 Djurs egenskaper och tillskrivelser

Djur placeras ofta in i fack av människan för att vi ska kunna förhålla oss till och förstå oss på dem, nedan följer teoretiseringar av vanliga kategorier för djurparksdjur. Teorier och begrepp reds ut för djurkategorierna tamhet, domesticering och vildhet, såväl som olika betraktelsesätt av dessa. Däribland människans tendens att förmänskliga det icke-mänskliga.

3.2.1 Tamhet och domesticering

Mullan och Marvin (1999) påstår att djurparken har ‘uppfunnit’ en ny djurform, en ny slags enhet. Djurparksdjuret är alltså ett djur som befinner sig någonstans mellan det tama, det vilda och det konstgjorda (Braverman, 2011). Djur i djurparker är inte tama men inte heller vilda; de är inte hybrider men förkroppsligar aldrig heller helt och hållet sin art. Irus Braverman (2011) skriver att dessa icke-mänskliga djur kan ses som en kropps dubbel eller ställföreträdare för de riktiga djuren, som ambassadörer för deras bevarande.

The animals are, in other words, subject to collective incarceration: collective not in the usual sense but in that they are individually imprisoned in the name of their particular animal collective and for actions conducted by another collective: humans (Braverman, 2011: s. 827-828).

Djurparksgeparden kanske ser ut som en vild gepard, dess genetiska kod liknar en, men utsläppt i naturen kan den inte existera eller agera likadant (Braverman, 2011). Djurets utveckling har misslyckats med att inkludera alla färdigheter, manér och medvetenhet som geparder i det vilda har förvärvat. Det inhägnade djurparksdjuret kan enligt Braverman (2011) därför liknas vid de uppstoppade djuren djurparksbesökare köper i presentbutiken, eller som ‘plastdjur’. Domesticerade djur, särskilt husdjur, framhåller Rebecca Cassidy (2020) är vanställda eller oäkta versioner av sina förfäder i det vilda.

Under de senaste 11 000 åren har människor fört åtskilliga djurarter under domesticering. Denna process innebär att anpassa växter och djur för att möta mänskliga behov, i form av mat och råvaror, medicin, transport, sällskap och mycket mer. Domesticerade arter har genetiskt modifierats och är inte autonoma utan måste födas upp och vårdas av människor (Berg, 2019). Genom avel förändras djurets egenskaper, inklusive beteenden. Ett domesticerat djur avser därmed en hel art, medan ett tamt djur kan vara en enskild individ som fångats och konditionerats genom mat och andra metoder för att underkastas den mänskliga kontrollen. Enskilda individer av vilda djurarter kan också tämjas, detta avser Charlotte Berg (2019) innebär att de förlorar sin inneboende rädsla för människor.

3.2.2 Vildhet

Beskrivningen av vildhet har inte endast ett svar, Mullan & Marvin (1999) beskriver hur dess beskrivningar kan skilja sig åt, "The wild animal is thus not a fixed entity, and indeed conceptions of the same animal will vary both in the time and from society to society" (s. 2). Majoriteten av djuren som finns i djurparker är just 'vilda', en term som vanligtvis står i motsats till 'domestiserad'. Kategorin 'vild' är dock en kulturell kategori, och de enda egenskaperna som vilda djur delar är att de inte har tämjts, avlats för mat, arbete eller som husdjur.

Cassidy (2020) uppmärksammar idén om att det autentiska vilda på något sätt finns "out there" och upptar utrymme, ett utrymme som är opåverkat av mänskligt inflytande. Idén om 'vildmark' har dock framgångsrikt komplicerats på ett sådant sätt att det sociala sätts tillbaka i det vilda. Braverman (2011) påvisar att djurparker budskap om djuren på djurparker som autentiska och vildhet hos djuren undergrävs av verksamhetens väsentliga uppdrag, att göra dessa djur visuellt synliga för besökare.

Idéer om att djurens natur ses som vild, eller 'savage', medan människan ses som civiliserad i sin natur (Mullan och Marvin, 1999). Det är endast när människan strider mot samhälleliga normer och regler, genom beteenden som anses socialt oönskade, som vi betraktas som vilda (Hurn, 2012). Dessa drag stämplas då som djuriska, då vi anses oförmögna att kontrollera det som 'samhället' anser vara olämpligt eller oacceptabelt.

3.2.3 Antropomorfism

Mullan och Marvin (1999) påvisar att djurparker är etablerade för att skapa ett särskilt sätt att se på djur, både bokstavligt och figurativt. Termen "antropomorfism" kan här appliceras för att analysera djurvårdarens föreställningar av djur, begreppet används å ena sidan för att hänvisa till något som liknar en människa, och å andra sidan till vår naturliga tendens att läsa mänskliga egenskaper hos icke-mänskliga föremål eller djur, detta är en nyckelprocess genom vilken djuren i djurparken tolkas och förstås (Mullan & Marvin, 1999). Många människor kan endast uppskatta, förstå eller känna för djur genom att tillskriva djur mänskliga egenskaper.

3.3 Djurparksmiljön

Djurparken är av människan en uppbyggd miljö, där djuren lever i en konstgjord natur och klimat, konstant omgivna av människor, vare sig det är besökare eller djurvårdare. Mullan och Marvin (1999) resonerar kring just djurparksmiljön och vad djurens livsmiljöer kan berätta om människans syn på det icke-mänskliga. Vad som berörs är hur både djur och människa skildras i tolkningar av djurparkens uppbyggnad, en miljö de benämner som 'zoo architecture'. De framhåller att vad som är unikt i utformningen och skapandet av djurs 'hem' eller utrymmen är att kunden inte kan konsulteras, och att få vilda djur till exempel skulle välja att leva i konstant åskådning av människor, men i en djurpark är de tvungna. Mullan och Marvin (1999) betonar att det farligaste djuret i djurparken är arkitekten, denna fokuserar ofta främst på att framhäva saker som ska bli beskådade eller uppvisade. Men ett grundproblem med arkitektur är att detta är en kulturell process, särskilt när det kommer till synen på den naturliga världen.

Olika former av ofrihetstillstånd är utformade av människor för djur att leva i, oavsett om dessa är små burar för husdjur, akvarier eller stall. Stilen på dessa ger en indikation på hur människors föreställningar kring det rätta förhållandet mellan människa och djur (Mullan & Marvin, 1999). Eftersom djurparken är ett utrymme som innehåller vilda djur främst i stadsmiljö, kan detta ses som en ram som säkerställer att vår upplevelse av djurparksdjuret skiljer sig kvalitativt från vår upplevelse av samma djur i en annan miljö. Men även särskilda inhägningsstilar för vissa arter skapar en ytterligare inramning för hur människan uppfattar och förhåller sig till djur. Mullan och Marvin (1999) framhåller att djuren här bör uppfattas som i sfären av mänsklig styrning.

Djurparker är i själva verket utställningar av mänskliga versioner av djurvärlden (Mullan & Marvin, 1999), och därmed människors tolkningar av djur och deras naturliga livsmiljöer. För besökare kan djurparksbesöket ses som en sekundär upplevelse av till exempel en jungel, eller snarare en primär upplevelse av en 'replika djungel'. Mullan och Marvin (1999) beskriver denna konstruktion av djurparken som ett försök att få naturen att komma till liv för besökaren, vilket åstadkoms genom liknande förhållanden.

Braverman (2011) diskuterar djurparker ur djurparkspersonalens perspektiv. Hon antyder att handlingen att *se* utövad i djurparken inte är ett mål i sig, utan tjänar till att omutbilda

allmänheten om det korrekta förhållandet mellan människor och djur. Braverman (2011) använder begrepp för att analysera parkens miljö, dessa kan säga något om hur djurparken vill kommunicera djuren i parken. 'Nature in the city' används för att beskriva djurparkens funktion. Hon framhåller hur en djurpark kan fungera som plats en som tilltalar allmänheten, inte genom att ta människor till naturen i deras trädgårdar, utan snarare genom att ge en ställföreträdande resa in i en exotisk och avlägsen natur. Denna tolkning som görs av naturen beskriver Braverman (2011) som 'pockets of nature'. Begreppet 'naturalistic settings' används för att belysa hur särskilda strategier utformats för att underlätta vad djurparkspersonal vanligtvis kallar en illusion av naturen i dessa utställningsutrymmen. Begreppen syftar här till att reflektera djurparkens funktion för allmänheten.

4. Metod och genomförande

Studien har tillämpat etnografiska kvalitativa metoder, varigenom deltagande observation och intervjuer har utgjort huvudsakligt metodologiskt fokus i syfte att skapa en fördjupad förståelse kring fältet. Dessa kompletterande metoder har tillämpats för att generera en holistisk undersökning. Helhetssynen är här av betydelse då denna ifrågasätter vad som tas för givet, studien har därmed kontinuerligt kompletterats med digital undersökning av deltagande djurparker, organisationer och litteratur för att utforska fältets bakgrund och historiska perspektiv. Studien omfattade 10 veckor, vilka spenderades ute på djurparker varigenom jag genomförde intervjuer med djurvårdare och observationer av interaktioner mellan djurvårdare och djur, samt djurparkens och livsmiljöernas utformning.

Studiens fält utgörs av fyra djurparker som i flera avseenden skiljer sig åt. Djurparkerna har bland annat djurarter med ursprung från olika delar av världen, och är sinsemellan utformade på olika sätt. Det innebär till exempel att de skiljer sig åt när det gäller miljöinramning, i vissa fall är djuren framförallt utomhus medan de andra gånger kan växla mellan utomhus- och inomhusmiljö, och ibland är de helt och hållet inomhus. Det finns även skillnader i djurparkers lokalisering, och följaktligen den omgivande miljön.

Verksamheternas främsta gemensamma nämnare är deras aktiva arbete med bevarande av hotade djurarter, men hur de arbetar med artbevarande kan dock skilja sig åt. Djurparker valdes därmed ut beroende av lokalitet, tillträde till fältet, arbete med artbevarande, parkens utformning och djurarter. Detta för att skapa en spridning i datan som samlades in att tolka,

framförallt för att generera bredare förståelse för djurvårdares föreställningar och erfarenheter.

4.1 Etiska överväganden

Etiken i antropologiska studier spelar en stor roll då dessa ofta hanterar människor, och i vissa fall dessutom känslig eller konfidentiell information, forskaren måste då ta ansvar och göra vissa etiska överväganden (Mannik & McGarry, 2017). Forskaretiken avser forskarens ansvar gentemot studieobjektet, forskarsamhället och samhället i övrigt, detta är viktigt att förhålla sig till i etnografiska studier (DeWalt & DeWalt, 2011). Studien utförs således i förhållande till Vetenskapsrådets (2017) etiska riktlinjer som värnar om tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvar gentemot deltagare, omgivning och forskningen. Etiska överväganden och riktlinjer spelar en viktig roll för kvaliteten på forskningen, och värnar om att genomförande och resultat på ett ansvarsfullt sätt användas för att utveckla vårt samhälle (Vetenskapsrådet, 2017). Studien har även beaktat rekommendationer av American Anthropological Association (AAA, 2012) som vägleder antropologer genom principer för att uppnå bästa metodologiska och etiska praxis.

Konfidentialitet och anonymitet är viktiga principer (AAA, 2012; Trost, 2010; Vetenskapsrådet, 2017), därför har både medverkande djurparker och djurvårdare anonymiserats i syfte att dölja deras identiteter. Samtliga 13 deltagande djurvårdare har tilldelats pseudonymer och djurparkerna numreras enligt Djurpark 1, Djurpark 2, Djurpark 3, Djurpark 4. Deltagare har i samband med intervjutillfälle informerats om att de är anonyma, såväl som att de hade rätt att avbryta eller dra sig ur studien vid önskemål eller behov, och intervjuer och bandning har endast skett med deltagares samtycke. Ytterligare åtgärder som vidtagits är att texten i största möjliga mån inte diskuterar särskilda djurarter då detta kan innebära att djurparker enklare identifieras. Bilder har därför modifierats av samma skäl.

På grund studiens relativt få antal deltagare, och dess genomförande under en kortare tidsperiod, är det inte möjligt att dra några generella slutsatser från materialet om djurvårdares uppfattningar av det icke-mänskliga. Studien kan dock ge en djupgående förståelse och insikter om detta perspektiv. Därmed är reliabiliteten låg, men validiteten hög, då jag har diskuterat hur deltagare samlats in och intervjuerna har kompletterats med observationer som kontroll (DeWalt & DeWalt, 2011).

4.2 Deltagande observation

Djurpark	Antal besök	Varaktighet / tillfälle
Djurpark 1	5	2-3 h / tillfälle
Djurpark 2	4	1-2 h / tillfälle
Djurpark 3	1	3,5 h / tillfälle
Djurpark 4	0	0 h / tillfälle

Tabell 1: Antal fältbesök, respektive varaktighet i varje djurpark.

Deltagande observation som metod syftar till att få en djupgående och nyanserad förståelse för vad lokala aktörer tycker är meningsfullt, det vill säga att komma åt den explicita och tysta kunskapen, samt hur och varför de tycker såsom de gör (DeWalt & DeWalt, 2011). För att uppnå sådan information krävs att forskaren deltar i deras vardagsaktiviteter, här innebär detta på deltagares arbetsplats (DeWalt & DeWalt, 2011; Emerson et al., 2011; Engelke, 2017). Min närvaro i djurparkerna har gett mig insikt i deltagarnas arbete, vilket således bidragit till en större förståelse för deras praktiker. Förhållningssättet som applicerades kan ses som abduktivt då formuleringar av nya forskningsfrågor och hypoteser i många fall grundades på dessa observationer på plats, deltagande observation kan därmed också ses som både en datainsamlingsmetod och ett analysverktyg (DeWalt & DeWalt, 2011).

Etnografiskt fältarbete, som antropologer vanligen kallar just deltagande observation, kan innebära mer eller mindre aktivt deltagande (DeWalt & DeWalt, 2011). I denna studie antogs ett mellanläge mellan *passivt deltagande* och *måttligt deltagande*. Passivt deltagande innebär att forskaren är på plats, men agerar som en ren observatör, samt väljer att inte interagera med sitt fält. Måttligt deltagande utgör ett mellanting mellan passivt och deltagande observerande och handlar om att antropologen är närvarande på platsen, och ibland deltar aktivt eller inte deltar alls (DeWalt & DeWalt, 2011). Deltagandegraden berodde främst på yttre faktorer, såsom tillträde till fältet och verksamhetens ställningstagande vad gäller publika sammankomster. Då studien genomfördes under en global pandemi var det inte möjligt att samverka i den graden jag hade önskat tillsammans med djurparkerna, därmed gick det inte heller att delta i djurvårdarens dagliga arbete vilket gjorde att jag inte fullt ut kunde ta del av rutiner och språkbruk.

Publika matningar, det vill säga tillfällen då publiken får ta del av matningar är också viktiga informationstillfällen för djurparkerna. Det är en aktivitet många djurparker håller i syfte att sprida information till allmänheten samtidigt som de matar djuren i parken. En djurvårdare framhöll att djurvårdare alltid *måste* mata djuren vid den offentliga informationen eftersom det är vad besökaren förväntar sig. Detta kom att bli en värdefull aktivitet i mitt fältarbete eftersom de möjliggjorde observationer av djurvårdares interaktion och hantering av djuren. Här tillämpades deltagande observationen av mig som en slags besökare. Endast en djurpark hade denna organiserade aktivitet under coronapandemin. Även vid besök på Djurpark 2 och Djurpark 3 fanns möjlighet att observera interaktionen mellan djurvårdare och djur, men här istället i deras dagliga arbete. Varaktighet och antal besök i respektive djurpark berodde bland annat på möjlighet till tillträde, parkens storlek, lokalitet, väderförhållanden och varaktighet på schemalagda informationstillfällen. Totalt utfördes fem besök i Djurpark 1, fyra besök i Djurpark 2, ett besök i Djurpark 3 och inget besök i Djurpark 4.

Att tillämpa deltagande observation innebär att få förståelse för de mest grundläggande processerna i det sociala livet (DeWalt & DeWalt, 2011). I detta fall utgörs det sociala livet av relationen mellan människa och det icke-mänskliga, mer specifikt mellan djurvårdare och djurparksdjur, men även till viss del det sociala livet djurvårdare emellan och den djurparks kultur de delar. Utforskandet av dessa processer på plats kan vara tidskrävande, därför är det av stort intresse att dokumentera upplevelser och tankeprocesser som uppkommer för att inte glömma och således gå miste om värdefullt material (DeWalt & DeWalt, 2011; Emerson et al., 2011). Jag använde mig därför av beskrivande fältanteckningar som kan ses som produkter av aktiva processer för tolkning och meningsskapande, som dessutom ramar in och strukturerar datainsamlingen (Emerson et al., 2011). Fältanteckningarna i denna studie dokumenterades digitalt under besöken på plats, men även fotografi användes här i syfte att minnas och som del av presentation av materialet.

4.3 Intervjuer

Djurpark	Antal intervjuer	Intervjuform Lång / Kort
Djurpark 1	6	L: 5 K: 1
Djurpark 2	1	L: 1 K: 0
Djurpark 3	4	L: 2 K: 2
Djurpark 4	2	L: 2 K: 0

Tabell 2: Antal intervjuer med deltagare från varje djurpark, respektive intervjuformat.

Både längre intervjuer, det vill säga kvalitativa intervjuer, och kortare intervjuer hölls med deltagare från de fyra medverkande djurparkerna. Totalt genomfördes 13 intervjuer med 13 olika djurvårdare, varav sex intervjuer genomfördes med djurvårdare från Djurpark 1, en intervju från Djurpark 2, fyra intervjuer från Djurpark 3 och två intervjuer från Djurpark 4 (se Appendix A). Då kvalitativa studier tittar på mönster ville jag fördelaktligen samtala med deltagare från alla medverkande djurparker (Trost, 2010). Deltagande djurvårdare från de fyra djurparkerna genererades genom olika ingångar såsom mailkontakt, kontaktskapande och intervjuer genom deltagande på plats, samt genom en snöbollseffekt.

De kortare intervjuerna (K) varade 5–15 minuter och utfördes på plats i samband med djurvårdarens arbete. De längre intervjuerna (L) däremot varade mellan 35–65 minuter och genomfördes antingen på plats i djurparkens lokaler, via telefon, eller digitalt som videosamtal. Vid telefonintervjuer, och till viss del digitala intervjuer, riskeras bortfall av sensoriska intryck, detta är således något intervjuer med fysisk närvaro medför (Pink, 2012). Dessa kan bland annat tjäna till att främja diskussioner som annars inte skulle tagit plats, samt tolkning av deltagares mimik och kroppsspråk. Intervjuerna dokumenterades i syfte att minnas, fördelaktligen genom inspelning när detta godkändes av deltagaren, men även anteckningar fördes som en form av säkerhetskopia (Eliasson, 2018; Pink, 2012). Intervjuerna har transkriberats med noggrannhet för att minska risk för feltolkning och felcitat. Citat skapar här en transparens som är betydelsefull för studiens validitet (Eliasson, 2018).

Intervjuerna har förberetts med frågor som del av en intervjuguide, denna har hjälpt mig att styra samtalet och att öka standardiseringen i intervjuerna. Deltagarnas olika intressen har

även guidat samtalsriktning. Kvalitativa studier utmärks av just låg grad strukturering, respektive hög grad standardisering, det vill säga att den svarande har mer makt att bestämma på vilket sätt hon vill svara, samt graden till vilken frågorna och situationen är densamma för alla intervjuade (Trost, 2010). Intervjuerna med djurvårdare karaktäriserades av relativt låg grad strukturering, respektive medelhög standardisering, detta då intervjuguidens utformning för enskilda djurvårdare hade snarlik struktur, men deltagares egna intressen styrde till viss del intervjuens riktning, samt de längre intervjuerna hade olika utföranden. Dessa kvalitativa intervjuer utmärks bland annat av enkla och raka frågor, vilka ofta frambringar komplexa och innehållsrika svar (Trost, 2010). Intervjuerna berörde teman såsom arbetsrutiner, kategoriseringar av djur, djurvårdarens upplevda relation till djuren, socialiseringsprocesser, djurvälstånd, livsmiljöer och djurparkens bevarandearbeten. Nämnade teman valdes ut i syfte att besvara studiens frågeställningar. Intervjuerna har dessutom tjänat syftet att kontrollera de insikter som bildats genom deltagande observationen, och vice versa (DeWalt & DeWalt, 2011).

5. Resultat och analys

Följande avsnitt behandlar de teman som genererats av resultatsammanställning och analys, där material och analytiskt ramverk vävs samman för att reda ut och utforska signifikanta fynd i fältet. Resultaten presenteras följaktligen i anslutning till antropologisk teori, vilket inleds med några etnografiska erfarenheter av deltagande observation.

5.1 Djurparkens etnografi

Mitt första djurparksbesök ägde rum en solig januaridag, med en park fylld med nyfikna besökare. En djurvårdare är på väg in till renarnas hägn där jag sitter intill på en bänk och betraktar djuren runt omkring. Kvinnan går först in i en liten bod och hämtar redskap, när hon kommer ut möts hon av en av renarna som hon vant går förbi, hon fortsätter med att gå omkring och krattar i det stora kala området, vid en stubbe lägger hon en bunt med pinnar som en ren entusiastiskt börjar stänga med sina horn. Under tiden djurvårdaren i senare skede kastar mossa i den gemensamma matplatsen, står hägnets boenden och äter henne nästan ur handen medan hon pratar med dem: ”Så tjejer, jag ska lägga på lite till”.

Foto 1: Renar som äter mossa och lav - Februari 2022. Foto taget av: Frida Karlsson

Då djurparkerna har olika miljö, både omgivande och i parken, såväl som skilda djurarter blev upplevelsen av *djurparken* som fenomen varierande. En av de fyra verksamheterna är till exempel inriktad på nordiska djur där många djur är hotade lantraser, med stadsmiljö som omger parken. En annan djurpark befinner sig i en mer naturlig miljö och håller både stora och små hotade arter från olika delar av världen, från den svenska landsbygden till Indonesien och Ryssland. En av djurparkerna har separata delar som fokuserar på olika kategorier av djur. Dessa innefattar akvarier och terrarier, till exempel finns det i en av djurparkerna en varm fuktig regnskogskub som syftar till att efterlikna den sydamerikanska regnskogen, både genom natur- och djurarterrikedom. Slutligen är en av djurparkerna lokaliserad på landsbygden, och även denna håller djurarter från världens alla hörn.

Nya upplevelser och intryck väntade i en annan djurpark några dagar senare. Ingången, eller slussen, in till den tropiska regnskogen benämns som en 'climate gate', vilken skiljer på de kontrasterande klimatet. I mitt första steg in i parken möts jag av en vägg med varm fuktig luft, detta gjorde det något svårt att andas här inne, vilket än mer betonade det annorlunda klimatet. Runtomkring ekar ljud från fågelkvitter och av vatten som porlar genom den uppbyggda gröna miljön. En djurvårdare står och kastar ut mat från en hink till fåglar som

samlats runt henne, när hon avlägsnar sig möts hon av intresserade besökare som ställer frågor om omgivningen.

Djurparkernas arbete med informationsspridning som del av bevarandet blev tydligt i promenader genom parkerna, detta genom informationsskyltar med beskrivningar av natur- och djurarter. Främst beskrevs artens hotade status, dess liv i det vilda och betydelse för biologisk mångfald (IPBES & IPCC, 2021). Denna typ av informationsspridning var ett genomgående tema i de parker som besöktes: Djurpark 1, Djurpark 2 och Djurpark 3.

Undersökningen är präglad av dessa upplevelser i djurparkerna (DeWalt & DeWalt, 2011). Genom att erfara och ta del av fältet i fysisk form skapade jag mig en förståelse för djurparkers utformning men även besökares upplevelser och erfarenheter. Följaktligen upplevde jag parkernas sensoriska intryck, hemmet av studiens icke-mänskliga aktörer och vilken information som spreds av verksamheterna. Dessa erfarenheter kan ses som sekundära upplevelser av djurens naturliga miljö, eller en primär upplevelse av replika miljöer (Mullan & Marvin, 1999).

5.2 Tamhet och vildhet

Anses icke-mänskliga varelser tama eller vilda då de lever i fångenskap? Vad som visats avgörande i djurparkers indelning och särskiljning av djuren är artens egenskaper utanför djurparksverksamheten och inte djurindividernas som hålls i parken. Djurparker och djurvårdare benämner till exempel somliga djur som vilda, något individerna i fångenskap inte är i klassisk bemärkelse. I dessa definitioner av ett vilt tillstånd är det vilda djuret någon som springer fritt utan att interagera med människor (Berg, 2019).

Samtliga djurparker som inkluderas i studien har fastställda kategoriseringar av merparten av sina djur, vilka kan berätta något om hur djuren betraktas. Verksamheterna och även djurvårdarna delar in djuren i dikotomier såsom 'domesticerad' och 'vild', eller i en skala av *risk*, där arter på ena sidan av skalan anses vara en risk för människor, medan andra sidan främst utgörs av domesticerade tama djur. Ur djurvårdarens perspektiv har dessa kategorier främst visat sig vara av relevans vid hantering av djuren, särskilt när det kommer till rutiner och bestämda åtgärder. Men då icke-mänskliga djur precis som människor är individer, har de också individuella personligheter, beteendemönster och kultur, och passar därmed inte alltid

in i dessa boxar som djurparken skapat och vilka behov som medföljer dessa (Ingold, 1988; Lien & Pålsson, 2019; Mullan & Marvin, 1999; Mullin, 2002). Detta är något som betonats i samtal med deltagare, djurvårdares särskilda förhållningssätt till vissa individer i djurparken som inte följer normerna för dess kategorisering. Paola betonar de förväntningar som finns på hanteringen av domesticerade djur, hon säger att vissa av djuren är så rädda att de knappt går att gå in till. Detta är något som står i kontrast till djurparksbesökarens förväntningar på att dessa djurarter som tama, och därmed ska gå att lyfta och ta i. Trots existerande regler och lagar kring hur djur ska hållas för att uppnå en god djurvälstånd (Jordbruksverket, 2022c), finns alltså ingen garanti till djurs välbefinnande i fångenskap då alla individer har egna förutsättningar. Att djuren är individer är också något som kommer fram av intervjuerna. Susanna beskriver till exempel hur hennes erfarenhet av ett djur som vanligtvis klassificeras som 'vild' drar sig till människor:

Jag hade en pelikan, han var 45 år när han gick bort, vi hade ett speciellt förhållande efter att ha arbetat varje dag 26 år tillsammans. Han brukade lägga näbben runt armen på mig, och det var ingen annan pelikan som gjorde.

Djurvårdare framhåller djurens upplevda trygghet som en viktig del av deras dagliga arbete. Tryggheten diskuteras i samband med djurens välfärd, och informanterna säger att trygghet är något som eftersträvas genom bland annat rutiner och särskilda åtgärder, detta framstår dock vara av större betydelse för vissa djur än andra. I samtal om besökarens och omgivningens roll konstaterar merparten av de intervjuade djurvårdarna att djuren inte påverkas särskilt mycket av dessa faktorer. De uppfattar att djuren är trygga i sina hägn och vana vid den konstanta rörelsen i deras omgivning. Susanna säger att djurens upplevelser av besökare delvis präglas av om de är domesticerade eller vilda, de vilda djuren är relativt likgiltiga medan djur kategoriserad som domesticerad ibland till och med kan uppskatta uppmärksamheten från besökare.

Foto 2: En get intresserad av djurparksbesökare - Januari 2022. Foto taget av: Frida Karlsson

Utifrån djurvårdarens beskrivningar framstår rädslan för människor inte existera hos många av djuren som klassas som 'vilda', detta avslöjar någon slags tamhet fastän djuret kategoriserats i motsats (Berg, 2019; Braverman, 2011; Cassidy, 2020). Då de icke-mänskliga varelserna skapat en trygghet till människorna som fostrar och sköter dem, blir det här tydligt hur djuren är påverkade av människor. Enligt Berg (2019) innebär detta en grad av tämning då de inte erhåller samma inneboende rädsla som djur i det vilda. Denna rädsla verkar dock av djurvårdare existera för vissa av de vilda djuren i Djurpark 3, kanske på grund av deras stora naturliga hägn, och större möjligheter att gå undan från människor.

Även om flera djurvårdare uppger att de anstränger sig för att hålla de vilda klassade djuren i parken "så vilda som möjligt", kan dessa inte förkroppsliga sin art fullt ut. Detta beror på att djuren här används som sevärdigheter, eller 'attraktioner', varigenom de socialiserats på grund av den konstanta interaktionen med människor (Braverman, 2011). Djurparksdjuren har därmed antagit en ny djurform i fångenskap (Braverman, 2011; Cassidy, 2020; Mullan & Marvin, 1999). Djurvårdare säger här att vildheten endast kan bevaras "[...] inom ramarna av att de är i fångenskap", vilket indikerar på insikter om påverkade och förändrade djur. Marcus säger att det är ofrånkomligt att djuren inte socialiseras till viss grad, bland annat då djuren tränas för att de inte ska bli stressade av besökare och hantering. Detta tydliggörs i samtal om

utplantering av djur i det vilda, något flera djurparker medverkande i studien arbetar med på olika plan. Flera djurvårdare diskuterar denna process, vad som konstateras är bland annat att utplantering inte är möjligt för alla djurarter då de har blivit för socialiserade i djurparksverksamheten (Braverman, 2011). Vissa djur som placeras ut genomgår därmed en förvildningsprocess. Vera diskuterar denna ofrånkomliga socialisering:

Även om man kanske inte sitter inne och socialiserar alla djuren så blir det ju ändå så eftersom att vi jobbar ganska nära alla våra djur, då blir det ju socialisering ända från födsel. Till exempel med skillingar och så som kommer så blir de ju vana vid att vi är nära och att vi är omkring liksom.

Dessa uttalanden om att hålla dessa djur så vilda som möjligt inom rådande förutsättningar belyser djurvårdarens förståelse för djurets biologiska behov, något som kan sättas i relation till kravet på att djurparken ska arbeta för djurens välbefinnande (Jordbruksverket, 2022c). Då de flesta djuren i djurparken inte lever i sin naturliga miljö är det i många fall nödvändigt att berika dessa för att tillgodose och främja dessa naturliga beteenden. Detta framhåller djurvårdare bland annat kan göras genom ändring av miljö, nya dofter, matsök eller ändring av foder, det vill säga stimuli av dess olika sinnen. Deltagare betonar att berikningarna görs i flera syften, däribland att främja välmående, naturliga beteenden, naturliga behov, öka djurets välfärd, samt aktivering. Då nästan inget levande får släppas in i hägn som föda enligt svensk lag, framhåller djurvårdare att de får vara kreativa för att uppmuntra dessa naturliga behov. I ett besök av en djurpark observerades en sådan berikning genom matning av hajarna i deras jättelika akvarium. Varigenom en djurvårdare svepte runt en pinne vid vattenytan med föda fäst i änden, detta iscensatte hajens upplevelse att jaga sitt byte. Dennis betonar att även om berikningen inte tar fram det naturliga beteendet tycker djuren ofta att detta är roligt. Vilka berikningar som görs och hur frekvent de utförs beror enligt djurvårdare på individens, och artens behov.

5.3 Förmänskligandet av det icke-mänskliga

Många djurparker namnger sina inhägnade djuren hos dem, men om och hur namnen används skiljer sig framförallt beroende på art. Ibland står det skyltar vid djurens livsmiljöer för besökare att ta del av, ibland används namnen endast internt djurvårdare emellan. För vissa djur används endast märkningsnummer, något de allra minsta arterna emellertid inte har då

det kan vara svårt att märka och ha koll på så stora populationer konstaterar Emil. Då används istället fotoidentifikation. Människans påverkan på djuren i djurparken synliggörs således även i att djuren tillskrivs namn, vilket enligt Mullan och Marvin (1999) handlar om att djurvårdaren skapar känslobaserade relationer till de djur de vårdar. Vilket kan ses som ett försök till personifiering (Hurn, 2012).

Djuren som tilldelas namn är ofta däggdjur, eller djur som besökare visar stort intresse för. Marcus framhåller att merparten djur är namngivna men att det främst är just däggdjurens namn som faktiskt 'används', i samtal om ormarna djurvårdare emellan används namnen i motsats "absolut inte" säger han. Marcus menar att det förmodligen beror på ett förmänskligande av vissa djurarter, och att människor oftare skapar känslor för däggdjur. Mullan och Marvin (1999) påstår att för många människor är det enda sättet att uppskatta, förstå eller känna för djuren genom att tillskriva dem mänskliga egenskaper. Människor använder då antropomorfa redskap för att konstruera djuridentiteter.

Djurparker kan betraktas som gallerier etablerade för att skapa ett särskilt sätt att se på djur, både bokstavligt och figurativt (Mullan & Marvin, 1999). Förmänskligande av djur som beskrivs av Marcus diskuteras även av Christer. Han säger att det är viktigt att inte "gullificera" djuren inför besökare, och att djuren i parken inte är "disneydjur" utan vilda djur som är i fångenskap, disneydjur som alltså ofta tillskrivs dessa mänskliga drag. Mullan och Marvin (1999) påpekar att många djurparker leder sina besökare in i en falsk värld av antropomorfism. Genom att tillskriva mänskliga egenskaper till djuret fräntas de sin djuriska autenticitet (Braverman, 2011). Djurparken och somliga djurvårdare skapar således ett särskilt sätt att se på vissa djur, som någon form av fantasidjur, trots att de är 'vilda' djur som lever i fångenskap. Detta visas vidare genom att vildheten kompromissats av djurparken genom intentionell socialisering och tämjning. "Det är viktigt att visa att vilda djur är inte är tama djur, man kan inte tänka på dem på samma sätt som man gör med sina djur hemma", säger Christer.

Christers förhållningssätt till det icke-mänskliga är dock mera ett undantag än en regel. Han säger att ett skämt kollegorna emellan är att han nästan är den enda som inte pratar med djuren i en ljus falsettröst, så som man gör med sina husdjur. Detta sätt att prata med vissa djur var även något som observerades vid Djurpark 1 i samband med en publik matning av djuren. Hurn (2012) påstår därtill att relationen mellan människa och husdjur ses som en av

symbios i motsats till dominans och undergivenhet, det vill säga symmetrisk. Hon framhåller att en symbiotisk relation kan vara svår att uppnå i andra relationer mellan domesticerade djur och människa. Men då djurvårdare skapar relationer med vissa djur kan det här ses som ett försök att närma sig den symmetriska relationen (Haraway, 2013; Hurn, 2012), dessa djur framstod främst vara däggdjur. Hurn (2012) konstaterar att djur som betraktas i positivare sken är de som besitter likheter med människor, de tilldelas då en högre grad av respekt än andra djur, däribland många däggdjur. Då människan enligt sina definitioner av *djur* anser sig upphöjda bortom sina animaliska ursprung, är vi mer benägna att respektera de med liknande egenskaper som oss själva, den civiliserade människan (Ingold, 1988, Mullan & Marvin, 1999). Djuren kan inte respekteras av människan genom att endast få vara just djur, de måste förmänskligas för att få denna respekt.

5.4 Djurparkers existensberättigande

Mullan och Marvin (1999) belyser att djurparkers betoning på bevarande och utbildning tydligt kommit i förgrunden som den viktigaste motiveringen för upprätthållandet att hålla populationer av djur i fångenskap. Flera djurvårdare framhåller djurens syfte i fångenskap som en slags reservpopulation. De beskriver djurparkens främsta funktioner som: artbevarande, att sprida kunskap till allmänheten genom informering, forskning och utbildning, att på ett tillgängligt sätt bidra med empati och respekt för djur och natur, samt finansiering till arbeten och samverkan i djurens naturliga livsmiljö. Besökarens upplevelse framstår här som sista prioritet ur detta perspektiv. Paola säger dock i samtal kring parkens 'klapphagar' att besökarens upplevelse i vissa avseenden är viktiga: "Vi vill ju att folk ska komma hit och ta del av information och göra skillnad i världen och då måste man lite granna erbjuda en morot". Genom att låta besökare klappa djuren ökar populariteten och djurvårdare får fler chanser att informera besökare och bidra till dess intresse för djur. Även om besökarens upplevelse inte är av största prioritet för djurvårdare uttrycker de ändå att den är betydelsefull. Besökaren tvingas värnas om precis som i tidigare kontexter på grund av dess funktion i bevarandet (Mullan & Marvin, 1999).

Diskussioner om djurvårdares motivation att arbeta inom dessa verksamheter avslöjar att intresset för vissa endast började som en fascination med djur, men har utvecklats genom utbildning till intresse för artbevarande. Christer påstår att om det var upp till honom skulle han inte ha något jobb, då bevarandearbeten därmed skulle kommit så långt att djurparker

inte längre behövde existera. Han antyder här att djurparken måste existera för att dess syfte att bevara hotade arter ska uppnås. Denna typ av uttalande syftar möjligen även till att ge legitimitet till människor som arbetar inom dessa verksamheter.

Djur som utgör en särskild del i bevarandearbetet har genom studien visat sig ibland behandlas annorlunda från sina grannar i parken. Flera dagar i veckan visas djur från Djurpark 1 upp i samband med publik matning, dessa innefattar fyra utvalda djurarter som bland annat utsetts på grund av dess karisma och intresse från allmänheten. Trots att samtliga av dem kategoriserats som 'vilda' av djurvårdare interagerar de inte på samma sätt med dessa som med flera andra djur i parken inom samma kategori. Djurvårdare framstår enligt observationer inte ha samma 'rädsla' för djur som ingår i publika matningar, och vice versa. Detta gestaltades vid en matning där ett stort däggdjur av en anledning som inte kunde identifieras plötsligt började springa runt i hägnet, medan djurvårdaren stod kvar inne hos denna och oberört fortsatte prata med de besökare som stod och kollade. I motsats används slussning in till vissa andra djur i samma park för att slippa det fysiska mötet med vissa individer. Då djurvårdare spenderar något mer tid hos djur som används i fler ändamål skapas en mer ömsesidig relation och förståelse för varandra, tvåvägsrelationen synliggörs i högre grad här (Knight, 2005). Autenticiteten till sin natur försvinner i socialiseringen, men på grund av dess förutsättningar och livsförhållanden framgår av deltagare att lite socialisering är viktig.

Även om djurvårdare inte interagerar med dessa djur på samma sätt som med de domesticerade djuren i parken, det vill säga i den mer symbiotiska relationen, finns ändå en annan ömsesidighet här än hos vissa andra 'vilda' djur (Hurn, 2012; Knight, 2005). Relationer som skapas efter tid synliggjordes även i samtal med mindre erfarna djurvårdare. Vera säger att eftersom hon inte arbetat så länge som djurvårdare, eller med specifikt de djurindivider som lever i Djurpark 4, anpassar hon sig jämförelsevis mycket efter riktlinjer från verksamheten, till skillnad från hennes mer erfarna kollegor. Hon framhåller att när hon väl känner ett djur upplevs en större ömsesidig respekt, då tycker djuren att det är mer okej att hon vistas inne hos dem "Så man tänker ju på att man behöver ju inte gå för nära, men sen när man lär känna dem så är det ju klart att man kanske kan gå lite närmare [...] men det tar ju lite tid att lära känna alla djur".

Kultur spelar stor roll då vi formar attityder till och uppfattningar om 'others', även om vi alla är individer använder vi kulturella normer för att grunda våra erfarenheter (Hurn, 2012). Det kulturellt betingade återfinns inte endast här i kritiken mot djurparker, utan även vilka arter som bevaras (Mullan & Marvin, 1999). Kulturen reflekterar därmed vilka djur som har rättigheter. Varför man väljer att bevara somliga djur och inte andra ligger ofta i de känslomässiga band som skapas till vissa djur, något som också är kulturellt grundat. I denna studie har dessa djurarter främst visat sig vara däggdjur, vilka också är de som får mest engagemang från allmänheten.

5.5 Djurets agens och människans dominans

Djurparksdjurens livsvillkor dikteras till största del av utomstående styrning. Deras främsta syfte till existens är ett ansvar över sin egen art, ett liv som förmodligen inte ligger i individens intresse (Mullan & Marvin, 1999). Avsaknad av agens återfinns i att djuret inte har möjlighet att lämna parken. Dessa liv reproduceras dessutom då djurparker arbetar med stora avelsprojekt för att säkra biologisk mångfald, genom bland annat genbanker (IPBES & IPCC, 2021; Jordbruksverket, 2022a). Carin diskuterar sin relation till de vilda djuren hon tar hand om "Vi har egentligen ingen relation, eller någon typ av relation är det ju, vi har ju tagit makten över dem" säger hon. Även om någon form av relation och interaktion observerades mellan Carin och djuren, visar detta konstaterande på hennes insikter om djurparkens dominans över det icke-mänskliga. Hennes uppfattningar till djuret tas i uttryck på olika sätt, bland annat genom hur hon fysiskt och verbalt interagerar med det. Relationen yttrades framförallt vid publika matningar där deras rutiner och förhållningssätt till varandra observerades nästan antagit en form av ritual. Men även i hennes beskrivningar av dem till besökare: "Dom här är snälla, dom är jättesnälla" säger hon.

Djurparken präglas av dessa relationer mellan människor och det icke-mänskliga, särskilt här djurvårdares förhållningssätt till djuren, men även aktörer såsom djurparksägare, zoologer och besökare. Dessa är människor som på något vis dikterar djurens tillvaro och utrymme för agens. I dessa asymmetriska relationer antar människan framförallt en roll av dominans, och djuret tvingas ta en roll av undergivenhet (Haraway, 2013; Haraway, 2015). Djurens agens diskuteras i olika avseenden av deltagare, till exempel i samband med träning och berikning. Flera djurvårdare konstaterar att djurens deltagande i dessa aktiviteter oftast ligger i deras egna intresse, det är upp till dem själva om de vill ta del av dem. Susanna framhåller i

diskussioner om de vilda klassade djuren att djurvårdare arbetar på deras villkor och att “djur ska vara djur på djurens villkor“. Daniella påpekar däremot att för att på smidigaste sätt till exempel genomföra hälsoundersökningar, där djuren är lugna och stressfria, vill de gärna att djuren ska kunna göra vissa saker frivilligt, såsom att väga sig. Därmed arbetar de aktivt med uppmuntringar och belöningssystem. Även om djurvårdare i många avseenden bestämmer vad och när djuren ska göra vissa saker, såsom utfodring, kan de göra val som går i linje med djurets önskan. Under flera publika matningar berättade djurvårdare till exempel ofta om djurens favoritmat. Denna kunskap ackumuleras genom att tolka individer och genom att skapa relationer. Om de inte skulle göra detta finns risk att stereotypa beteenden uppstår, ett tecken på dålig välfärd påstår Annelie. Hon säger dock att detta är ovanligt bland djuren hon arbetar med.

Paola framhåller att om djuren inte tror att de kommer få ut något av någon är de likgiltiga till sin omgivning, hon framhåller att de upplever denna aktivitet runt omkring sig som ett brus, precis som att gå bredvid en väg. “Jag har en betydelse för dem medan besökare bara är ett brus, hur illa det än må låta” säger hon, och att de upplever en trygghet just för att de vet att det inte kommer att hända dem något, de förstår att besökare inte kan ta sig förbi hägnet de har omkring sig. Även Annelie konstaterar att då besökare inte ger någon belöning i anknytning till försök till en interaktion med djuret, bryr det sig inte heller om dem på samma sätt. Flera djurvårdare påstår att djuren ser skillnad på besökare och djurvårdare.

Djurens konstanta uppvisning och synlighet för besökare avhandlas i en pågående debatt av djuretiken (Braverman, 2011; Mullan & Marvin, 1999). Genom observationer i djurparkerna synliggjordes att detta inte alltid stämde, det varierade parker såväl som arter emellan. I utformning av livsmiljöer framgår av flera deltagare att djurens vilja att gå undan från besökare alltid ska tillgodoses, men att djuren också ska vara synliga större delen av tiden för att kunna beskådas. I besök av djurparkerna åskådliggjordes att vissa djurhågen är så pass stora att dess boenden inte alltid var synliga, detta var framförallt tydligt i Djurpark 3, huvudsakligen när det gällde större däggdjur. I kontrast är flera arters livsmiljöer i Djurpark 2 av betydligt mindre storlek, främst när det kommer till vattenlevande djur och reptiler. Mullan och Marvin (1999) konstaterar att inhägningsstilen skapar en ytterligare inramning för hur människan uppfattar och förhåller sig till djuret. Detta som kan ses ryms i den samhälleliga diskursen avseende vårt förhållningssätt till det icke-mänskliga levande, där människan besitter den främsta agensen (Haraway, 2013; Ingold, 1988).

*Foto 3: Akvarium - Januari (2022). Foto taget av: Frida Karlsson.
Foto 4: Orm i terrarium - Januari (2022). Foto taget av: Frida Karlsson*

5.6 Djurparkens utformning och miljö

Deltagaren Christer konstaterar ett skifte i hur skapandeprocessen ser ut vad gäller djurparkens utformning, både vilka som har inflytande över denna och vad som är av främsta prioritering. Han säger att de senaste fem till åtta åren har djurvårdare fått allt större inflytande vad gäller djurens livsmiljöer där han arbetar, han säger att verksamheten numer är väldigt duktiga på att involvera djurvårdare i denna process. Han framhåller även att djuren i parken är prioriterade framför estetiskt tilltalande miljöer för besökare, och att det är viktigt att komma ifrån det gammeldagsa tänket med cirkusar där besökarens upplevelse är högst värderad. Mullan och Marvin (1999) belyser att det skett en reform i djurparksarkitektur och utställningsfilosofi, i de tidigaste djurparkerna var det levande djurets fysiska närvaro den enda viktiga faktorn, det var först senare som människor visade omtanke för djurets livskvalitet i buren eller hägnet. Nu är det mer fokus på att visa upp djuren ur perspektiv av hur vilda djur faktiskt lever i det vilda.

En djurvårdare säger att det är ett 'krig' i branschen rörande vilken prioriteringsordning som ska främjas i utformningen av djurparken; djurvälståndet, djurvårdarens arbetsförhållanden eller besökaren. Han konstaterar här att djurvårdaren först och främst vill skapa bra

förutsättningar för djurens välfärd, sen bäst för sig själv, och publiken i sista led. Men att de som säljer biljetterna i motsättning prioriterar gästerna först.

I skapandeprocessen av djurens livsmiljöer, parkens 'zoo architecture', framhåller flera djurvårdare att man ofta ser till djurets naturliga miljöer i det vilda och försöker återskapa detta så bra som möjligt. Mullan och Marvin (1999) påstår att ett problem med detta kan vara att synen på den naturliga världen inte är densamma för alla människor, något som synliggjordes i de olika parkernas utformningar och uppbyggnad av miljöer, det vill säga dess miljöinramningar. Något flera djurvårdare däremot är eniga om i utformningen av utrymmen är de anpassningar som måste göras utefter människans konstanta närvaro i djurparken. Vildmarken, som djurparken försöker att efterlikna, utmärks däremot vanligen av en natur där människan är mer eller mindre närvarande (Cassidy, 2020). Men då djurparken, till skillnad från vildmarken, håller populationer som dagligen exponeras av människor finns andra förutsättningar, något flera djurvårdare påstår tas i beaktning. Emil diskuterar denna dimension av skapandeprocessen:

Man utgår ofta från hur de har det i det vilda, och sen så kan man ju se då om det behövs någon buske eller buskage för att de ska kunna gömma sig från besökare, då får man anpassa.

De domesticerade djuren utgörs framförallt av svenska lantraser, grisar, kor och kaniner är här vanliga arter. På grund av deras ursprung och domesticering är det enklare för djurparken att tillgodose autentiska och trivsamma miljöer. Två av djurparkerna har vad de beskriver som en lantgård som håller dessa arter. I samtal med en av verksamheternas zoolog framgår att då de främst håller nordiska djur är det enklare att tillgodose dessa behov när de skapar miljöer. Susanna säger att hon hade tyckt det varit konstigt att till exempel ta in lejon där hon arbetar då det inte finns naturliga förutsättningar att hålla denna art. Det är därmed vissa skillnader i att hålla domesticerade och vilda djur då domesticerade djur är av människan framavlade, och dess idag 'naturliga livsmiljöer' är uppbyggda av människan. Paola framhåller till exempel hur de domesticerade djurens anpassningsbarhet främjar deras livsförhållanden då de går att flytta på vid missnöje:

Man tycker alltid att man kunde göra större hägn, att man kunde göra mer, men ofta är man nöjd för på lantgården i alla fall kan vi ju byta, de är aldrig inlåsta där 10 år sen som det kan

bli i vilda parken. Här kan vi alltid ändra på saker, här kan vi prova och försöka, och var de inte nöjda och tillfreds så kan man alltid ändra.

Flera djurvårdare pratar också om hur de kommunicerar med djurparkens djur, vilken framförallt sker genom beteendevläsning. Då djuren inte kan konsulteras verbalt kan heller inte utformningen av dess 'hem' ske i samråd (Mullan & Marvin, 1999). Välbefinnandet i detta utrymme är därmed beroende av hur djurvårdaren uppfattar djuret, såväl som relationen till varandra. Djurvårdaren här är särskilt viktig, flera uppger att de idag har relativt stort inflytande och upplever att deras idéer och omdöme tas i beaktande i utformning av djurparkens miljöer. De belyser således att deras kunskapsbas om djurindividerna de arbetar med är relevant i utformningen eftersom att de känner djuren absolut bäst. Denna kunskap kan ses som kvalificerade tolkningar, både Paola och Susanna benämner denna kunskap som ett 'djuröga', insikter och ett kunnande som beskrivs som en tillförlitlig känsla som djurvårdaren erhåller över tid. "När man har jobbat med djur i så många år så går man ju mycket på instinkt och känsla", säger Paola. Annelie framhåller dock att i komplement till dessa kvalificerade tolkningar gör djurvårdare dessutom iakttagelser där djurets användning av sitt hägn analyseras i syfte att utvärderas och utvecklas. Dessa utförs regelbundet för att säkerställa djurets trivsel i sitt hägn.

Foto 5: En leopard i koja - Februari (2022). Foto taget av: Frida Karlsson

Djurparker lokaliserade i stadsmiljö tjänar enligt flera deltagare till att skapa tillgänglighet till natur- och djurliv, detta ändamål kan förmedlas genom begreppen 'nature in the city', 'pockets of nature' och 'naturalistic settings' (Braverman, 2011). En djurvårdare betonar att hon tror parken hon arbetar i betyder särskilt mycket för stadsborna runtomkring, att få komma in i en miljö som är naturlig mitt i stan. Hon framhöll denna funktion som särskilt relevant för 'stadsbarn', att på detta sätt skapa empati och respekt för djur och natur. Vi kommer här tillbaka till hur upplevelser av icke-mänskligt liv skapar känslomässiga band och engagemang som inte är möjliga på samma sätt utan dessa upplevelser, något som Marcus också påpekar. Genom att erbjuda dessa upplevelser, där besökaren kan ta del av och beskåda och kanske klappa djur från olika delar av världen kan respekten för djurliv främjas (Braverman, 2011). Djurparksdjuren som ambassadörer för sin arts överlevnad återfinns även i dessa föreställningar kring djurparkens funktion, särskilt i stadsmiljön.

Ibland omges djurparken av särskilt mycket ljud och rörelse, i skepnad av musik, människor eller byggarbeten, djurvårdare framhåller då att de arbetar förebyggande för att djuren inte ska lida av detta. Daniella uppger att detta är en hjärtefråga, hon säger att det är något de arbetar med kontinuerligt utefter djurens olika behov. Förebyggande åtgärder utgörs bland annat av utrustat övervakningssystem på en av djurparkerna efter att djur blivit illa behandlade, luftbubblor hos vattenlevande djur och samverkan med arrangörer av musik för att på bästa sätt minska djurens påverkan.

6. Slutsatser och avslutande diskussion

Mot bakgrund av en växande kritik om att hålla djur i fångenskap, har studien undersökt hur djurvårdare som arbetar inom sådana verksamheter ser på djurens utrymme till välbefinnande och möjligheter att leva autentiska liv. Uppsatsen har därför undersökt hur djurvårdare, som en central aktör, uppfattar djurparksdjurens välfärd och livsvillkor, så väl som hur de ser på sin egen relation till de inhägnade djuren. Ett antropologiskt perspektiv har tillämpats för att utforska studiens teman, och för att skapa en förståelse för hur människans uppfattningar och förståelser av sin omgivning också påverkar denna. För att utforska detta fält utvecklades ett teoretiskt ramverk, med teoretiskt fokus på 'human-animal relations', idéer kring domesticering, tamhet och vildhet, antropomorfism, agens, samt teorier och begrepp i tolkning av djurparkens 'zoo architecture'. Genom ett kvalitativt angreppssätt, passiv och

måttlig observation samt både längre och kortare intervjuer, har studien strävat efter att skapa en holistisk förståelse för fältet som helhet. Än större förståelse för djurvårdares relationer och interaktioner med djuren hade möjliggjorts genom deltagande observation i samverkan med deltagare i deras dagliga arbete.

Djurets autenticitet kan ses utifrån flera perspektiv: autenticitet till sin egen art, till sin djuriska existens, till dess individuella behov, eller utrymme till agens. Huruvida djuret erfar möjligheter att leva autentiska liv med agens över sin tillvaro, avgörs av djurvårdaren och dess uppfattningar om det icke-mänskliga. Även om djuret inte får möjlighet att leva helt autentiska liv visar studien att djurvårdare uppfattar att de djur de vårdar trots allt lever sina liv på ett relativt fullvärdigt sätt, det vill säga ett liv i välbefinnande. Detta betonas till exempel genom att de upplever ett lugn hos djuren de håller, och att de inte uppvisar några stereotypa beteenden. Djurvårdare definierar dess välbefinnande ytterligare som trygghet, stimulans av naturliga beteenden, att beakta individuella behov, en stressfri vardag och att forma en djurparksmiljö som efterliknar artens miljö i det vilda. Dessa kriterier omfattar alltså både den fysiska- och psykiska hälsan.

Studien har visat att djurvårdares relation till djurparkens icke-mänskliga aktörer är avgörande för dess välfärd. Trots djurparkens exploaterande roll i dess avsikt att bevara hotade arter, har studien synliggjort att djurvårdarens främsta intresse ligger i att djurens välbefinnande och behov prioriteras, vilka verkställs efter de förutsättningar som erbjuds. Detta belyses genom en deltagares konstaterande om det 'krig' som existerar i branschen, där verksamhetens olika aktörer prioriterar djurets hälsa i olika led. Men även om djurvårdaren endast vill värna om djuren i djurparken tvingas de ta hänsyn till besökaren då denna utgör en viktig del i artbevarandet. Detta synliggörs i dess schemalagda aktiviteter, såsom publika matningar och tillträde till så kallade klapphagar.

Människans konstanta närvaro i djurparken resulterar i att djuren socialiseras, i alla fall till viss utsträckning. I vilken omfattning beror dock på djurvårdarens och djurparkernas olika förhållningssätt till djuret, och vilken djurart som berörs: domesticerad, vild, däggdjur eller icke-däggdjur. Studien visar, i enlighet med Mullan och Marvins (1999) konstaterande, att djurparken har skapat en ny djurform, och därmed att djur i fångenskap inte kan leva helt och hållet autentiska liv (Braverman, 2011). Djurparken och somliga djurvårdare skapar således ett särskilt sätt att se på vissa djur, som någon form av fantasidjur, trots att de är 'vilda' djur

som lever i fångenskap. Detta visas vidare genom att vildheten kompromissats av djurparken genom avsiktlig, såväl som oavsiktlig, socialisering och tämning. Socialiseringen görs enligt djurvårdare för att främja en stressfri tillvaro, trygghet och välbefinnande i fångenskap. Merparten av djurparksdjuren befinner sig därmed på en skala någonstans mellan det tama, det vilda och det konstgjorda. Möjligtvis med undantag för somliga av de domesticerade djuren som helt kan förkroppsliga sin art på grund av dess biologiska förutsättningar, men även här har det av djurvårdare framgått finnas undantag.

Although animals have their own existence and, in some sense, their own identity they are also, and more significantly, the product of human thinking, desires and imagination. Although supposedly separate from humans they are suffused with a pseudo-humanity projected onto them (Mullan & Marvin, 1999: s. xv).

Djurarter från olika djurkategorier har också olika grundförutsättningar i fångenskap, även om de liksom människan också har individuella egenskaper och behov, vilket kommer fram i studien. Att människan betraktar djurarter på olika sätt synliggörs bland annat i att vissa djur tillskrivs namn och andra inte, vilket handlar om att djurvårdaren skapar känslobaserade relationer till de djur som de tenderar att personifiera (Mullan & Marvin, 1999). En djurvårdare menar att detta beror på ett förmänskligande av somliga djurarter och inte andra, och att människor främst tenderar att skapa känslor för djur som har liknande egenskaper som oss själva. Det enda sättet för många människor att känna för djur är just genom att förmänskliga dem.

Även om den asymmetriska relationen mellan djurvårdare och djur är tydlig inom djurparken som fenomen, då djurets agens i ett större perspektiv ses förbi, upplever medverkande djurvårdare en relativt ömsesidig och symbiotisk relation till djuren (Haraway, 2013; Haraway, 2015; Hurn, 2012; Knight, 2005). Genom studien belyses denna uppfattning genom att djurvårdare ser hur den ömsesidiga relationen och respekten mellan dem och de djur de vårdar byggs upp över tid. Djurvårdare som inte spenderat lika mycket tid med särskilda djurindivider framhåller att de inte har samma förståelse för individers behov, 'djurögat' existerar inte här i och med brist på erfarenhet.

Studier av djurparker som arbetar med artbevarande bidrar dessutom till förståelse för djurparkers funktioner och syften, och om dessa anses tillräckliga för att hålla icke-mänskliga

individer i fångenskap. Arbetet med bevarande av hotade arter framstår i studien vara ett existensberättigande för djurparker. Detta skapar en motsättning där individer stängs inne för att skydda dess rättigheter, människan tvingas då välja mellan den hotade djurarten eller djurindividen i djurparken.

Referenslista

- American anthropological association. (2012). *Ethics and methods*. American anthropological association. <https://www.americananthro.org/ethics-and-methods>
- Archer, A. (2016). New anthropological and historical insights into human–animal relations. *Social Anthropology*, 24(3), 380-384. DOI: 10.1111/1469-8676.12324
- Berg, C. (2019). *Vilda djur och tama djur – var går gränsen? – analys*. JP Infonet. https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/scaw-nationellt-centrum-for-djurvalfard/om-scaw/rapporter-efter-juni-2016/berg-2019-jp-infonet-vilda-djur-och-tama-djur--var-gar-gransen_--analys.pdf
- Braverman, I. (2011). Looking at zoos. *Cultural Studies*, 25(6), 809-842. DOI: 10.1080/09502386.2011.578250
- Bulliet, R. W. (2005). *Hunters, Herders, and Hamburgers: The Past and Future of Human-Animal Relationships* (1 uppl.). Columbia University Press. ISBN: 9780231130776
- Cassidy, R., & Mullin, M. (Red.). (2020). *Where the wild things are now: Domestication reconsidered* (1 uppl.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003087373>
- Cassidy, R. (2020). Introduction: Domestication Reconsidered. Cassidy & M. Mullin (Red.), *Where the wild things are now: Domestication reconsidered* (1 uppl., s.1-25). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003087373>
- Coy, J. (1988). Animals' attitudes to people. Ingold (Red.), *What is an animal?* (1 uppl., s. 77-83). Unwin Hyman. ISBN: 9780044450122
- DeWalt, Kathleen M & Billie R. DeWalt. (2011). *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers* (2 uppl.). ISBN: 0759119260
- Djurrättsalliansen. (25 maj 2021). *1 118 djur döda på svenska djurparker 2020*. Djurrättsalliansen. <https://djurrattsalliansen.se/2021/05/25/1-118-djur-doda-pa-svenska-djurparker-2020/>
- Djurskyddslag* (SFS 2018:1192). Näringsdepartementet RSL. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/djurskyddslag-20181192_sfs-2018-1192
- Eliasson, A. (2018). *Kvantitativ metod från början* (4 uppl.). Studentlitteratur AB. ISBN 9789144122960
- Emerson R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L. (2011). *Writing Ethnographic Fieldnotes* (2 uppl.). Chicago: The University of Chicago Press.

- Engelke, M. (2018). *How to Think Like an Anthropologist* (2 uppl.). Princeton University Press. ISBN: 9780691178783
- European Association of Zoos and Aquaria. (2022). *About us*. EAZA.
<https://www.eaza.net/about-us/>
- Frost, W. (2010). *Zoos and Tourism : Conservation, Education, Entertainment?* (1 uppl.). Channel View Publications. ISBN: 9781845411640
- Gibson, H., & Venkateswar, S. (2015). Anthropological Engagement with the Anthropocene: A Critical Review. *Behaviour and Information Technology*, 6(1), 5–27.
DOI:10.3167/ares.2015.060102
- Haraway, D. (2013). *When Species Meet* (1 uppl.). University of Minnesota Press. ISBN: 978-0-8166-5045-3
- Haraway, D. (2015). Anthropocene, capitalocene, plantationocene, chthulucene: Making kin. *Environmental Humanities*, 6(1), 159–165. DOI:
<https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1215/22011919-3615934>
- Hurn, S. (2012). *Humans and Other Animals: Cross-cultural Perspectives on Human-Animal Interactions* (1 uppl.). Pluto Press. ISBN: 9781849647267
- Ingold, T. (Red.). (1988). *What is an animal?* (1 uppl.). Unwin Hyman. ISBN: 9780044450122
- In Defense of Animals. (2021). *What Is Zoochosis & How Do Animals Get It?*. Idausa.
<https://www.idausa.org/campaign/elephants/what-is-zoochosis/>
- IPBES & IPCC. (2021). *IPBES-IPCC co-sponsored workshop on biodiversity and climate change*.
https://ipbes.net/sites/default/files/2021-06/20210609_workshop_report_embargo_3pm_CEST_10_june_0.pdf
- Ivarsson, M. (8 mars 2019). *Världens mest sorgsna elefant död – efter 43 år på zoo*. Allt om resor.
<https://www.expressen.se/allt-om-resor/varldens-mest-sorgsna-elfant-dod-efter-43-ar-pa-zoo/>
- Jordbruksverket. (2022a). *Det här är biologisk mångfald*. Jordbruksverket.
<https://jordbruksverket.se/vaxter/odling/biologisk-mangfald/vad-ar-biologisk-mangfald>
- Jordbruksverket. (2022b). *Djurparksdjur*. Jordbruksverket.
<https://jordbruksverket.se/djur/ovriga-djur/uppvisningsdjur/djurparksdjur>
- Jordbruksverket. (2022c). *Djurskyddet i Sverige*. Jordbruksverket.
<https://jordbruksverket.se/djur/djurskydd-smittskydd-djurhalsa-och-folkhalsa/djurskyddet-i-sverige>

- Kirksey, E., & Helmreich, S. (2010). The emergence of multispecies ethnography. *American Anthropological Association*, 25(4), 545-576. DOI: 10.1111 1 j.1548-1360.2010.01069.x
- Kleiman, D. G., Thompson, K.V., & Baer, C. K. (2010). *Wild Mammals In Captivity: Principles And Techniques For Zoo Management* (2 uppl.). University of Chicago Press. ISBN: 9780226440118
- Knight, J. (Red). (2005). *Animals in Person: Cultural Perspectives on Human-Animal Intimacies* (1 uppl.). Berg. ISBN 9781859737330
- Kohn, E. (2013). *How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human* (1 uppl.). University of California. ISBN: 9780520276109
- Lien, M. E., & Pålsson, G. (2019). Ethnography beyond the human: the ‘other-than-human’ in ethnographic work. *Ethnos Journal of Anthropology*, 86(1), 1-20. DOI: <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/00141844.2019.1628796>
- Mannik, L., & McGarry, K. (2017). Applied Anthropology. Mannik & McGarry (Red.), *Practicing Ethnography: A Student Guide to Method and Methodology* (1 uppl. s. 143-159). University of Toronto Press.
- Mullan, B., & Marvin, G. (1999). *Zoo Culture: The book about watching people watch animals* (2 uppl.). University of Illinois Press. ISBN 0252024575
- Mullin, M. (2002). Animals in Anthropology. *Society & Animals*, 10(4), 387-394.
- National Wildlife Federation. (2022). *Endangered Species*. <https://www.nwf.org/Educational-Resources/Wildlife-Guide/Understanding-Conservation/Endangered-Species>
- Naturskyddsföreningen. (2022). *Biologisk mångfald - en överlevnadsfråga*. Naturskyddsföreningen. <https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/biologisk-mangfald-en-overlevnadsfraga/>
- Pink, S. (2012). *Situating everyday life: Practices and Places* (1 uppl.). Sage Publications. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781446250679>
- Renner, M. J. (4 januari 2022). *Zoos and aquariums shift to a new standard of ‘animal welfare’ that depends on deeper understanding of animals’ lives*. The conversation. <https://theconversation.com/zoos-and-aquariums-shift-to-a-new-standard-of-animal-welfare-that-depends-on-deeper-understanding-of-animals-lives-164839>
- Svenska Djurparksföreningen. (u.å.). *Om SDF*. <https://djurparksforeningen.se/om-sdf/>
- Torpman, O. (2017). *Miljöetik: Från Problem till Lösning* (1 uppl.). Studentlitteratur. ISBN: 9789144107738

- Treehugger. (2021). *Are Zoos Ethical? Arguments for and Against Keeping Animals in Zoos*. Treehugger Sustainability for all.
<https://www.treehugger.com/arguments-for-and-against-zoos-127639>
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer* (4 uppl.). Studentlitteratur AB. ISBN 9789144062167
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet.
- White, T., & Candea, M. (2018). Animals. *The Cambridge encyclopedia of anthropology*, 1-18. DOI: <http://doi.org/10.29164/18animals>

Appendix A - Deltagare Pseudonymer Tabell

Djurpark pseudonym	Djurvårdare pseudonym
Djurpark 1	Carin
	Dennis
	Annelie
	Agnes
	Daniella
	Susanna
Djurpark 2	Marcus
Djurpark 3	Paola
	Christer
	Isabelle
	Nina
Djurpark 4	Vera
	Emil